

การใช้สิทธิดำเนินการทางศาลเป็นวิธีการเยียวยาทางศาลซึ่งกฎหมายได้ให้สิทธิประชาชนดำเนินการได้ในกรณีที่ไม่สามารถระงับข้อพิพาทกันเอง การใช้สิทธิดำเนินการทางศาลอาจให้คำจำกัดความหรือความหมายได้ว่าเป็นสิทธิหรืออำนาจตามกฎหมายที่บุคคลสามารถฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้การบังคับตามสิทธิของตน ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการใช้สิทธิดำเนินการทางศาลในคดีแพ่ง คือให้ศาลมีคำพิพากษา ซึ่งในคำพิพากษาจะระบุถึงสิทธิปัจเจกชน (subjective right) ของคู่ความตามกฎหมายสารบัญญัติ โดยสิทธิตามกฎหมายสารบัญญัตินั้นจะมีสิทธิพลต่อการใช้สิทธิดำเนินการทางศาล กล่าวคือ การที่จะสามารถได้รับการเยียวยาทางศาล (judicial remedies) ได้จะต้องเป็นกรณีที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการเยียวยาดังกล่าว

เงื่อนไขว่าคำฟ้องหรือการใช้สิทธิดำเนินการทางศาลจะสามารถรับไว้พิจารณาได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับอยู่หลากหลาย ซึ่งหากเรายอมรับกันว่าเงื่อนไขต่างๆ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปแล้ว อาจจะแบ่งแยกพิจารณาได้ว่า เงื่อนไขบางอย่างมีลักษณะภาวะวิสัย กล่าวคือเป็นเงื่อนไขที่เกี่ยวกับวัตถุของคดี และเงื่อนไขบางอย่างมีลักษณะอัตตวิสัย กล่าวคือ เป็นเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นคู่ความในคดี

ในส่วนของเงื่อนไขที่เป็นอัตตวิสัยที่นักวิชาการได้ยอมรับกัน ได้แก่ เรื่องการมีส่วนได้เสีย หรือผลประโยชน์เกี่ยวข้อง (Interest) กับเรื่องคุณสมบัติ (Quality) ประเทศต่างๆ ที่ยอมรับหลักการในเรื่องการมีส่วนได้เสียนี้ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอิตาลี โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส ได้มีการอธิบายถึงหลักการในเรื่องดังกล่าวไว้เป็นทฤษฎีอย่างเป็นระบบ โดยในบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 31 ได้บัญญัติว่า “บุคคลทุกคนสามารถมีสิทธิที่จะใช้สิทธิดำเนินการทางศาลได้ เมื่อมีส่วนได้เสียโดย ขอบด้วยกฎหมาย ในการที่ข้อกล่าวอ้างหรือข้อต่อสู้ของตนจะได้รับการตัดสินว่ามีมูลหรือถูกยกฟ้อง ทั้งนี้ภายใต้บังคับกรณีที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะว่าบุคคลใด จะเป็นผู้มีสิทธิดังกล่าวแต่เพียงผู้เดียวในการดำเนินคดีเพื่อป้องกันส่วนได้เสียตามที่ได้มีการกำหนดไว้” ซึ่งเป็นการกำหนดในเรื่องส่วนได้เสียและคุณสมบัตินั่นเอง

สำหรับในประเทศไทยเงื่อนไขที่เป็นอัตตวิสัยที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยของศาลว่าคดี จะสามารถรับไว้พิจารณาได้หรือไม่นั้นได้กำหนดไว้ในมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่ว่า “เมื่อมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคลใด ตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลใดตามกฎหมายแพ่งจะต้องใช้สิทธิทางศาล บุคคลนั้นชอบที่จะเสนอคดีของตนต่อศาลส่วนแพ่งที่มีเขตอำนาจได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายนี้” ซึ่งหมายความว่าต้องมีการโต้แย้ง

สิทธิหรือหน้าที่ต่อกัน หรือมีความจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาล ในส่วนการโต้แย้งสิทธิของไทยต้องมีการกระทำหรืองดเว้นกระทำที่ไปกระทบกระเทือนสิทธิตามกฎหมายของบุคคลอื่น หรือเกิดความเสียหายขึ้น ในส่วนของทฤษฎีการมีส่วนได้เสียของต่างประเทศ บุคคลจะมีสิทธิดำเนินการทางศาลได้ บุคคลนั้นต้องมีส่วนได้เสีย ซึ่งส่วนได้เสียนั้นได้เกิดขึ้นและคงอยู่ ส่วนได้เสียในที่นี้จะเป็นส่วนได้เสียโดยชอบด้วยกฎหมาย หรือส่วนได้เสียทางศีลธรรมก็ได้ ซึ่งหากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างเงื่อนไขในเรื่องการโต้แย้งสิทธิกับการมีส่วนได้เสียในการฟ้องคดีของต่างประเทศ จะพบว่า มี ลักษณะที่ใกล้เคียงกันมาก และจะเห็นได้ว่าส่วนได้เสีย ก็คือ สิทธิหรือหน้าที่ที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้นั่นเอง เพียงแต่ลักษณะการโต้แย้งสิทธิของไทย ศาลฎีกามักจะตีความเคร่งครัดไปทางที่ว่าต้องมีการกระทำที่กระทบสิทธิแล้ว หรือมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว

ในขณะที่หลักกฎหมายเรื่องส่วนได้เสียในการฟ้องคดีของต่างประเทศ โดยเฉพาะในฝรั่งเศส การมีส่วนได้เสียในการฟ้องคดีเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ศาลจะรับคดีไว้พิจารณาได้ แต่ในบางกรณีการมีส่วนได้เสียในอนาคตที่มีลักษณะค่อนข้างแน่นอน ศาลก็สามารถที่จะรับพิจารณาคดีไว้ได้ด้วย

นอกจากนี้เงื่อนไขของการที่จะมีสิทธิดำเนินการทางศาลได้นั้น ในหลักกฎหมายของต่างประเทศยังแบ่งออกเป็นเงื่อนไขในเรื่องคุณสมบัติอีกด้วย เป็นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลบางประเภทมีสิทธิในการดำเนินคดีได้ การที่กฎหมายกำหนดเช่นนี้เท่ากับเป็นการยืนยันด้วยว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียอยู่ในตัว และต้องกระทำการป้องกันส่วนได้เสียของตนตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ตรงกับลักษณะการโต้แย้งของประเทศไทยที่มีลักษณะเป็นการโต้แย้งสิทธิโดยอ้อม แต่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทยมิได้มีการบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจนเหมือนในประเทศฝรั่งเศส จึงต้องอาศัยการตีความการโต้แย้งสิทธิตามมาตรา 55 ว่ารวมถึงการโต้แย้งสิทธิโดยอ้อมด้วย

วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาค้นคว้าในเรื่องดังกล่าวเพื่อให้ทราบถึงแนวความคิดในทางทฤษฎีของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในเรื่องการใช้สิทธิดำเนินการทางศาลว่ามีความแนวคิดอย่างไร เพื่อศึกษาเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียกับหลักการโต้แย้งสิทธิของประเทศไทย เพื่อนำเสนอเนื้อหาในทางวิชาการที่เป็นประโยชน์สำหรับการค้นคว้าวิจัยต่อไป